

Tartu Ülikool
Psühholoogia Instituut

Hannes Kuhlbach

**ELUKÄIGUTEORIA JA ISIKUSJOOnte
VAHELISED SEosed**

Seminaritöö

Juhendajad: Toivo Aavik, PhD

Kenn Konstabel, PhD

Läbiv pealkiri: elukäiguteooria, isiksusjooned, suguline valik

Tartu 2013

Sisukord

Kokkuvõte	3
Abstract	3
Sissejuhatus	4
Suguline konkurents ja selle erinevad strateegiad	4
Elukäiguteooria kui integreeriv metateooria	6
Meetod	11
Töö tulemused	15
Arutelu	19
Kasutatud kirjandus	22
Lisa 1 – statistilise analüüsi alusandmed	24

Kokkuvõte

Käesoleva seminaritöö eesmärgiks oli hinnata evolutsioonilise psühholoogia metateooriana tuntud elukäiguteoorias (*Life History Theory*) käsitletud elukäigustrateegiate ja isiksusjoonte vahelisi seoseid ning soolisi erinevusi. Teoreetilises osas antakse ülevaade empiirilises uurimuses vaadeldavatest konstruktidest, keskenduses isiksusjoonte ja elukäigustrateegiate ning samuti psühhootiliste kalduvuste omavahelistele seostele. Uurimuses osales 102 inimest; 83 naist ja 19 meest. Vastajate keskmine vanus oli 21,6 aastat.

Tulemustest ilmnis ekstreemse meelekindluse seos K-faktori skooriga, mis mõõdab elukäigustrateegiat; neurootilisuse seos ei leidnud usaldusväärset tõestamist. Psühhopaatiliste kalduvuste mõju K-faktorile negatiivse suunaga leidis tõestamist. Meeste ja naiste vaheline erinevus K-faktori ja psühhootilisuse osas ei leidnud kinnitust.

Abstract

Present seminar paper set it's task to evaluate the relationship of the life history strategy presented in the evolutionary metalevel theory known as Life History Theory, and personality traits, and secondly to differ variances of those strategies in between sexes. In theoretical part of the paper there is presented an overview of the constructs explored in further empirical study, concentrating on life history, traits and psychotic tendencies relations. There were 102 participants, 83 of them were women, and 19 of men. Mean age of correspondents was 21,6 years.

Results showed the relationship of extraversion and conscientiousness and the score of K-factor measuring the life history strategy; neuroticism affect was not proved within confidence level. Psychopathic tendencies' effect with negative valence was also proven. Score of the mini-K and psychotic tendencies did not differ in between men and women.

Sissejuhatus

Suguline konkurents ja selle erinevad strateegiad

Isendite kooselu nii loomariigis kui inimühiskonnas põhjustab alati võitlust ressursside üle. Ihaldatud ressurssideks võivad olla toit kui energiaallikas, territoorium, millelt toitu hangitakse, samuti ka muud somaatilist potentsiaali tõstvad ehk elusolendi ellujäämise tõenäosust suurendavad ressursid. Reproduktiooniliseks ressursiks on kahesooliste liikide puhul vastassoo esindajate kättesaadavus soojätkamise eesmärgil. Võitlus soojätkamise õiguse üle on ka Darwini loodusliku valiku teooria nurgakiviks. Sugulise valiku kohaselt soosib evolutsioon organismide teatud tunnuseid või omadusi, mis suurendavad indiviidide sigimisedu võitluses oma sookaaslastega. Võtmetähtsusega reproduktiivset ressursi omavad reeglina vastassugupoole esindajad; seejuures ressurss ei jagune kunagi ühtlaselt või võrdselt kõigi vastassoo esindajate vahel.

Suguline valik jaguneb kaheks. Konkurentsi sookaaslaste vahel nimetatakse intraseksuaalseks ja see puudutab kaaslaste valikut vastassoo hulgast soojätkamise kontekstis. Intraseksuaalse konkurentsi tunnusteks on näiteks keha suurus, primaarsete sootunnuste ekspositsioon, kontroll ressursside ja territooriumi üle, võime takistada sookaaslasti saavutamast juurdepääsu ihaldusväärsele vastassoo esindajaile (Trivers 1972). Interseksuaalse konkureerimise puhul valib üks sugupool vastassugupoole esindajate hulgast enda poolt eelistatud esindaja, jättes teised kõrvale. Kuna looduses on valiku tegijaks enamasti emase sugupoole esindaja, kutsus Darwin interseksuaalset valikut ka n-ö emaste valikuks. Lihtsustatult öelduna seisneb suguline valik selles, et isased võitlevad emaste soosingu pärast ja emased eelistavad ühtesid isaseid teistele (Trivers 1972). Konkureerivam sugu intraseksuaalses valikus inimsoo puhul on olnud reeglina mees (Buss, Schmitt 1993). Tavapärase nn emaste valiku taustal on täiesti võimalik ka nn isaste valik, mis suunab naisi omavahel konkureerima meeste omatavate materiaalsete ressursside ja turvalisuse üle. Mida monogaamsem on liigi seksuaalkäitumine, seda enam ilmneb ka nn isaste valik. Mida edukamalt suudab konkureeriv sugupool rakendada taktikaid võistluses ressursside pärast, mida soojätkamise kontekstis väärtustab teine sugupool, seda efektiivsem ta intraseksuaalses konkurentsis on (Buss, Schmitt 1996).

Inimsoo kui võrdse vanemliku hoolega liigi puhul on lisaks sugulise valiku eesmärgiks olevale soojätkamise bioloogilisele faktile oluline ka vanemlik investeering. Trivers (1972) on vanemliku investeeringu defineerinud kui igasuguse vanemliku ressursi paigutuse ühe järglase kohta, mis tõstab selle järglase tõenäosust jääda ellu, kasvada täiskasvanuks ja seeläbi suguküpseks isendiks, ning mis samaaegselt alandab vanema võimekust investeerida teistesse järeltulijatesse. Vanemliku investeeringu definitsioonile ei vasta soojätkamise võimaluste otsing sugulise konkurentsi tingimustes ehk kaaslaste otsimiseks tehtavad pingutused. Seega ei ole need ressursid samastatavad või omavahel asendatavad, vaid indiviidi lõikes ja valikutes konkureerivad.

Inimsoo puhul on vanemlikult enam investeerivaks pooleks naissugu. Seetõttu saab öelda, et inimese paljunemise “piiravaks ressursiks” on vanemliku investeeringu määr naissool. Ressurss on bioloogiliselt piiratud viljastumisvõimelise perioodiga naise elus, selle perioodi jooksul produtseeritud viljastumisvõimeliste sugurakkudega, viljastunud rakkudega, raseduse pikkusega ning ühe raseduse jooksul lõpuni kantud järglaste arvuga. Bioloogilistest piirangutest olulisemgi on tänapäeval sotsiaalmajanduslikult aktsepteeritav ja soovitatav laste arv, mis kultuuriti erineb.

Meeste puhul on teoreetiliselt ainsaks piiravaks bioloogiliseks ressursiks järglaste arvule ja geenide edasikandmisele piltlikult mehest rasestuda soovivate naiste hulk. Seetõttu on inimeste puhul intraseksuaalse konkurentsi esinemine märgatavam meessool – mehed kipuvad sugulise valiku mängumaadel olema agressiivsem, jõulisem, uhkustavam, varjamatult eksponeerivam pool. Esmapilgul paradoksaalselt hindavad püsisuhte sõlmimisel ehk elukaaslase valikul naised rohkem mehe vanemlikke ja perekondlikke oskuseid ehk hoolitsemiskäitumist (Buss, Schmitt 1993), kuigi selliste joonte eksponeerimine meeste intraseksuaalse võistluse kontekstis ei ole levinud, sest ei anna kohest eelist. Intraseksuaalses konkurentsis edukad lühisuhtele orienteeritud “isased” esitlevad pigem teisi omadusi kui hoolitsuskäitumisele viitavaid. Olukord on teine, kui valikuid suunab elukaaslase otsing. Mida enam isane investeerib vanemlikku käitumisse, seda vähem ressursi jääb tal teiste sigimisvõimeliste emaste tähelepanu eest võitlemiseks. Nii on kindla paariliseta/elukaaslaseta isane oma käitumises orienteeritud võtma riske, mida kindlasti ei võtaks püsisuhtes olev laste isa – seega on sugulise valiku kontekstis

ratsionaalsus suhteline mõiste (Confer, Easton, Fleischman *et al.*, 2010). Positiivne aspekt on siinjuures, et “oma leidnud” mehel jääb vähem aega teiste sookaaslastega konkureerimiseks, mis vähendab püsisuhtes mehe ohtu riskida eluga ja sattuda õnnetustesse (Buss, Schmitt 1993).

Elukäiguteooria kui integreeriv metateooria

Elukäiguteooria (*Life History Theory*, edaspidi LHT) vaatleb kohasusega seotud tunnuste koevolutsiooni ressursi jaotamise printsiibist lähtudes (Figueredo, Vasquez, Brumbach *et al.*, 2006a). Teooria eeldab, et organismide käsutuses on vaid piiratud hulk ressursi, mille nad peavad jaotama selliselt, et tagada maksimaalne kohanemine. Elukäiguteooria eesmärgiks on selgitada, kuidas organismid enda käsutuses olevat piiratud ressursi erinevate funktsioonide vahel jaotavad ning millised on jaotuse põhjused.

Ressursiks on üldjuhul energia või aeg ning kõnealustest funktsioonidest primaarne on organismi ellujäämine ja kasv. Teiseks oluliseks funktsiooniks on sigimine. Tegemist ei ole erinevate sõltumatute funktsioonidega, vaid kontinuumiga. See tähendab, et ressursside jagunemine toimub isikliku ellujäämise ja fitnessi ning järglaste arvu ja ellujäämise vahelisel jätkuval skaalal. Inimene on sigimisfunktsiooni kirjeldades üldjuhul suhteliselt madala sündivusega, kõrge vanemliku hoole investeeringuga ja pika sugupõlvade vahelise perioodiga (Rushton 1985). Indiviidi järelkasvule pühendatav ressurss on omakorda jaotatav kaheks aladimensiooniks: sigimine vs järglaskool. Sigimispingutus tähistab looduses ressursi paigutamist võimalikult suurde järglaste arvu (läbi paljude partnerite ja/või suure järglaste arvu); vanemlik pingutus aga sündinud järglaste eest pühendunult hoole kandmist ehk kvaliteetsete järglaste üleskasvatamist. Elukäiguteooria kasutab sigimispäikuse jaotuse kirjeldamiseks r/K jaotust (Pianka 1972). Selle ühes äärmuses olev r tähistab maksimaalset järglaste arvu ja mitte mingisugust vanemlikku hoolt (näitena paljud kalaliigid), teises äärmuses olev K aga nappi järglaste arvu ja kaua kestvat vanemlikku hoolt (näitena elevandid). Eric R. Pianka pakkus juba 1970-te aastate alguses välja, et r/K domineerimisele liigil avaldab mõju looduslik keskkond. Liigid, millised elavad ebastabiilses (toiduvarud kõiguvad suures ulatuses) ja ohtlikus (suur kiskjate oht) keskkonnas, on evolutsiooniliselt edukamad r -tüüpi sigimiskäitumise korral, millele vastab suur järglaste arv, väike või olematu vanemlik hool ja lühike

ajavahemik põlvkondade vahel. Seevastu jooned, mis iseloomustavad K-tüüpi liike, on madalaarvuline sigivus, kõrge vanemlik hool ja suhteliselt pikk põlvkondade vaheline periood. Inimese evolutsioonist rääkides selgitab David C. Geary (2005), et toitaineterikas ja turvaline keskkond soodustab kiiret inimpopulatsiooni kasvu, mis annab eelised r-tüüpi strateegiale; samas küllastunud (s.t. saavutanud optimaalse elanikkonna tiheduse selle keskkonna ressursirikkuse mõttes) keskkond soosib K-tüüpi sigimisstrateegiaid. Inimene on üldiselt K-tüüpi liik, mis tähendab üsna hilist suguküpsust, väikest järglaste arvu, suurt vanemlikku hoolt, kõrget ellujäämisprotsenti sündinute hulgas. Kuna inimene kui liik on paigutatud kontiinumi K-äärmusesse, siis on inimese sigimispanuse teooriat nimetatud ka „eristuva K“ teooriaks (Rushton 1985). Samas on individuaalne varieeruvus nn K-äärmuses üsnagi suur, nimetagem seda indiviidi elukäigustrateegiaks. Varieeruvuse põhjustena on erinevad uurijad muuhulgas välja toonud varase elukäigu (esimesed 5 kuni 7 eluaastat) mõju indiviidi tuleviku seksuaalkäitumisele, rõhutades peres valitsevate väärtuste ja normide, õhkkonna, vanemliku pühendumuse mõju näiteks puberteedi algusele, vanusele esimese sugulise vahekorra ajal ning kogu järeltulijate intiimsuhete spektrile nende täiskasvanueas. Oluline on bioloogilise isa pere juures elamine ja selle fakti mõju puberteedi algusele (suguküpsuse saabumine) ja soojätkamise strateegiatele lapse elus (Figueredo *et al.*, 2006 a, 2007). LHT näol on muidugi tegemist metateooriaga, mis selgitab lisaks partneri valikule laiemalt isiksusjooni, geeniekspressiooni ning aju eri osade arengut, mis omakorda komplekselt avaldavad mõju elukäigule. Keskendudes järgnevalt isiksusjoontele ja elukäigustrateegia mõõdikuks oleva K-faktori omavahelisele mõjule LHT raames, anname lühikese ülevaate Aurelio Jose Figueredo ja tema kolleegide poolt avastatud seaduspäradest.

LHT teooria ennustab, et tänu keskkonna poolt „peale surutud“ toimetuleku- ja sigimisstrateegiate mõjule kujunevad psühhosotsiaalsed jooned adapteerunud reproduktsioonistrateegiateks, mis indiviidi elu laiaplaaniliselt juhivad. Teisisõnu määrab LHT kohaselt loodusliku valiku ja sugulise valiku surve olulisel määral isiksusjooni, mis omakorda on omavahel lähedalt põimunud ja ekspresseeruvad klastritena (Rushton 1985). Seega need isiksusjooned, mis koonduvad K-kontiinumi alumisse otsa (nn madal K, kiire elukäigustrateegia), ilmnevad indiviidi fookuses lühiajalisele kasule: palju järglasti, vähe vanemlikku hoolt. Tänapäeva ühiskonnas manifesteerub selline strateegia käitumusliku impulsiivsuse, vähese ettenägelikkuse,

sugulise lodevuse, vähese emahoole, vähese või olematu isahoole, vähese sotsiaalse toetusega sugulasvõrgustikult, sotsiaalsete normide eiramise, isegi antisotsiaalsuse ja kõrge riskikäitumisena (Figueredo *et al.*, 2006 a, 2012). Seevastu skaala ülemises otsas asuva strateegiaga (nn kõrge K, aeglane elukäigustrateegia) isikutel on tugev etteplaneerimisvõime, valivus seksuaalpartnerite suhtes ning kõrge vanemlik hool. Tänapäeval tähendab see suhtemonogaamiat, vanemlikku pühendumist, tugevat sotsiaalvõrgustikku, sotsiaalsete normide järgimist, koostööd ja altruismi ühiskonnas laiemalt ning ettevaatlikkust riskiolukordades. Teoreetiliselt võiksid individid, kes “elavad” kas siis madala K (niinimetatud kiire elukäigustrateegia, *fast LH*) või kõrge K (niinimetatud aeglane elukäigustrateegia, *low LH*) strateegia kohaselt, omada isiksusjooni, mis neid kallutavad käituma vastavale elukäigustrateegiale kohaselt. Jutumärgid on kohased seetõttu, et strateegia valik ei ole lihtne tahteakt “hakkan tublilt elama” või siis “muudan oma elu”. Iga isiku puhul mõjub joonte avaldumisele ning klasterdumisele ja K-väärtusele mh sotsiaalne keskkond, kultuurilised väärtused ja elatustase. Vaatamata teoreetilisele määratusele käituma oma päritolu kohaselt, on alati inimesi, kes satuvad kõrgklassist piltlikult rentslisse ja ka vastupidi – kes sealt välja rabelevad. Madala K-ga elukäigustrateegiat ei saa automaatselt samastada hälbiva sotsiaalse käitumise ja kriminaalsusega (Figueredo, Gladden, Hoffman 2012). Sotsiaalselt soovitatav käitumine võib ühest küljest olla kõrge K-ga isikute poolt seadustena kirjeldatud ja normatiivseks saanud tänu viimase isiksusetüübi valdavale esindatusele sotsiaalse hierarhia tasanditel, kus seaduseid luuakse ning millel asetsevatel isikutel on üldiselt laiem mõjuvõim (Figueredo, Vasquez, Brumbach *et al.*, 2006 b). Figueredo ja kolleegid (2005, 2006b) leidsid tugeva korrelatsiooni K-faktoriga nii sotsiaalselt aktsepteeritud ja tugevaid ühiskondlikke sidemeid looval käitumisel kui ka teisalt ühiskondlikust normist hälbival käitumisel (väljendub kui psühhopaatia, kriminaalsus, raskused seaduste järgimisel ning grupikäitumine). Viimane annab aluse ennustada nn kiire elukäigustrateegia seotust isiksusjoontega nagu impulsiivsus, elamustejanu, riskialdisus (Figueredo, Vasquez, Brumbach *et al.*, 2005, 2006b).

Kuna individuaalsete erinevuste valdkonnas on palju erinevaid teooriaid, mis pakuvad isiksusele erineva arvu dimensioone, siis on mõistlik vaadelda pakutud K-faktori seost laiemalt peamistes ja tuntud isiksuseteooriates olevate konstruktiividega. NEO-FF (Costa ja McCrae 1992), EPQ (Eysenck ja Eysenck, 1975) ja ZKPQ (Zuckerman,

Kuhlman, Joireman *et al.*, 1993) valiti Figueredo uurimisgrupi poolt välja kui enimlevinud teooriad tänu nende laiale levikule, valideeritud tulemustele mitme eri rahvuse ja kultuuri lõikes. Kõigis neis on ühised kolm põhilist isiksusjoont: neurootilisus (N), ekstravertsus (E) ja psühhootilisus (P). Vastavate joonte faktoranalüüsil tekitati (Figueredo *et al.*, 2006 a) kolm teooriaid ühendavat nn superfaktorit: N, E ja P. Seejärel teostati korrelatsioonanalüüs K-faktori ja nimetatud superfaktorite osas. Tulemused olid järgmised: bivariatiivne (mõlemapoolne) negatiivne korrelatsioon K ja N vahel, K bivariatiivne positiivne korrelatsioon E-ga ja K märgatav tugev bivariatiivne negatiivne korrelatsioon P-ga. Eriti oluline oli tugev negatiivne korrelatsioon P ja K vahel, mis tähendas, et psühhootilisusel on olulisem osakaal K-faktoris kui näiteks neurootilisusel või ekstravertsusel. Aeglane elukäigustrateegia korreleerus positiivselt ekstravertsuse, ning negatiivselt neurootilisuse ja psühhootilisuse superfaktoritega. Teisisõnu – pikaajalisele pühendunud suhtele ja järglashoolele orienteeritud isikutel on suhteliselt kõrgem ekstravertsus ning madalam neurootilisus ja psühhootilisus. Samuti leidis Figueredo (2007), et aeglane strateegia korreleerus positiivselt avatuse, meelekindluse, sotsiaalsuse ja ekstravertsuse isiksusjoontega ja negatiivselt neurootilisuse isiksusjoonega nn Suure Viisiku domeenidest. On mõneti vasturääkiv, et ekstravertsus korreleerus positiivselt nii kiire kui ka aeglase LH strateegiaga. Selgituseks mainib Figueredo (Gladden *et al.*, 2008), et mõlema strateegia rakendamisel on ekstravertsusel oma roll – aeglase strateegia rakendamisel võimaldab selle isiksusjoone suurem ekspressioon hõlpsamat koostööd ühiskonnas, sidusust ja võistluslikkust ühiskondlike reeglite piires; kiire strateegia puhul on see isiksusjoon otsekui psühhopaatia teenistuses just osava manipuleerimise ja teiste ühiskonnaliikmete ärakasutamise mõttes. Lisaks on uurimustes välja toodud kriminaalse käitumise jaoks “olulised” kiiret elukäigustrateegiat iseloomustavad jooned nagu soodumus juhuseksile, aktiivne partneriotsing, madal kiindumus intiimpartnerisse, kalduvus riskikäitumisel, alanenud sotsiaalsete ja moraalinormide järgimine, seaduste järgimise mitteoluliseks pidamine (Figueredo *et al.*, 2006a, Figueredo *et al.*, 2012). Kõik nimetatud jooned iseloomustavad psühhopaatilist käitumist, kalduvad esinema indiviidil pigem üheskoos ja komplekselt ning on mõõdetavad mh enesekohaste küsimustikega. Elukäiguteooria ennustab sotsiaalselt häälbivate käitumisteni viivate isiksusjoonte nagu psühhopaatia, kriminaalsus,

ühiskondlike normide eiramine ja kitsamalt grupile pühendumus olevat koherentsed nn kiire elukäigustrateegiaga (Gladden *et al.*, 2008).

Sugudevaheliselt saab teooriakirjanduses olulisena välja tuua meeste keskeltläbi madalamat skoori (millele vastab kiirem elukäigustrateegia) K-faktori osas, mis on seletatav erinevusega paljunemiskäitumisel. Viimase kohaselt on seksuaalkäitumise surve tugevam sellele sugupoolele, kes teisest (võrdlemisi) vähem investeerib ressursse järglaste kasvatamisse (Trivers 1972). Enamiku imetajate, sh inimeste puhul on selleks meessugupool. Seega on mehed evolutsiooniliselt määratud suhteliselt enam madala K-ga strateegiat valima (Buss, Schmitt 1993, Figueredo *et al.*, 2006).

Kuna LHT ennustab, et kõrge K-ga indiviidid panustavad oluliselt enam enda ja järeltulijate eest hoolitsemisele, on vaimselt ja füüsiliselt tervemad, siis konstrueeriti Figueredo uurimisgrupi poolt lisaks veel faktor, mis nimetati „kovitaalsuseks“. Kovitaalsus peaks käitumuslikult näitama jooni, mis on olulised partnerivalikul ja mis mõjutavad partnerivalikul vastassugupoole poolt tajutud atraktiivsust. Faktoranalüüs kovitaalsuse ja nn Suure Viisiku isiksusjoonte vahel osutas, et n-ö ideaalne partner kõrge K-ga indiviidile peaks olema kõrge meelekindluse, ekstravertsuse ja sotsiaalsusega ning madala neurootilisusega. LHT ennustab seega valiidselt ka sigimiskäitumise, isiksusjoonte ja elukäigustrateegia koosmõju (Figueredo *et al.*, 2006a).

Kokkuvõtvalt on Figueredo ja kolleegide LHT teoorias kokku võetud kausaalsete põhjuste ahel, milles geenidest algatatud, neurofüsioloogilises arengus funktsioneerimise tagav ja kognitiivses ning käitumuslikus spektris väljenduv on pidevalt adapteeruv elukäigustrateegia tulemus, mis on taandatav ühele n-ö superfaktorile K-le. Teooria sedastab, et indiviidi perestruktuur ja –suhted, seksuaalkäitumine, sotsiaalne käitumine ja isiksus(jooned) on kõik omavahel seotud, ekspresseerudes inimese elukäigus (Rushton 1985, Figueredo *et al.*, 2007).

Antud seminaritöö eesmärgiks on uurida, milline on isiksusjoonte ja K-faktori seos Eesti valimil ja kas esineb usaldusväärne seos käsitletud kolme põhilise isiksusjoone ja elukäigustrateegia vahel. Teadaolevalt ei ole Eesti valimil uuritud ega hinnatud elukäiguteoorias kirjeldatud nn super K-faktori usaldatavust ega seoseid isiksusjoontega.

1. Hüpotees 1: Elukäiguteooria poolt välja pakutud K-faktor on oluliselt selgitatav läbi isiksusjoonte ehk isiksusjooned määravad olulise osa K-faktori väärtusest;
2. Hüpotees 2: Kõrgema ekstravertsuse ja meelekindluse isiksusjoonte skooriga inimesed on tüüpilisemad kõrgema K-ga elukäiguteooria esindajad;
3. Hüpotees 3: Meeste K-faktor on madalama väärtusega kui naistel, ning meestel esineb rohkem psühhopaatilisi kalduvusi.

Meetod

Osalejad

Valimiks olid Tartu Ülikooli sotsiaalteaduskonna päevase osakonna tudengid. Vastajad on partnerivaliku mõttes aktiivses eas. Katseisikutele esitati palve osaleda küsimustike täitmisel, millised olid kättesaadavad e-Formulari keskkonnas (<https://www.eformular.com>). Kokku laekus (küsimustepatareile) vastuseid 186 osalejalt; peale osaliselt, puudulikult või korduvalt täidetud andmete eemaldamist töödeldi kõigi küsimustike lõikes 102 vastaja andmeid. Vastanute sooline jaotus oli: naisi 83, mehi 19. Vastajate keskmine vanus oli 21,6 aastat.

Muutujad ja nende kontrollimine

- 1) Sõltumatud ja katseisikumuutujad – kõik osalejad avaldasid isikuandmed ning üldandmed seksuaalsuse kohta (vanus, sugu, seksuaalne orientatsioon, seksuaalne kogemus ja aktiivsus), mis võimaldaks analüüsimisel grupeerimist, kui püüda leida seoseid vabalt kirjeldatud seksuaalkäitumise ja isiksusjoonte vahel.
- 2) Sõltuvad ehk mõõdetavad muutujad saadi enesekohaste hinnangute raames elukäigustrateegia skoorile, psühhopaatiale ja isiksusjoontele, mis on grupeeritud erinevate testide küsimustike kaupa. Vastused anti Likerti 4- või 7-punkti skaalal.
- 3) Otseselt väliselt kontrollitavaid muutujaid katsetes ei ole, kuna katseküsimustikule vastamine võis toimuda igal kella-ajal ja igasugustes tingimustes.

Protseduur

Küsimustikele vastamine toimus elektrooniliselt e-Formulari keskkonnas enesekohaste hinnangute küsimustike täitmise teel. Peale keskkonda sisselogimist ja

instruktsiooniga tutvumist sai vastaja koheselt asuda küsimustikke täitma. Töö katkestamisel oli võimalik hiljem uuesti esmalogimisel loodud varjunime all sisse logides jätkata poolelijäänud kohast. Küsimuste vastused registreeriti koheselt samas keskkonnas elektrooniliselt koos vastaja demograafiliste andmetega. Vastamise aeg ei olnud ajaliselt piiratud. Küsimustike vastused registreeriti nn toorpunktidena vastamiskeskkonnas, seostati varjunimega ning toorpunktide failide põhjal viidi läbi töötlus statistilise tarkvara abil.

Küsimustikud (kokku 16 küsimustikku kokku 726 üksikküsimusega) olid vastamiseks avatud märtsis-aprillis 2012.

Mõõtevahendid

Seminaritöö raames kasutati kõigist küsimustikest kolme küsimustikku:

1. S5 (Konstabel, Lönngqvist, Walkowitz *et al.*, 2011), mis mõõdab 63 küsimusega vastajate isiksusomadusi nn Suure Viisiku põhidomeenide (neurootilisus - N, ekstravertsus - E, avatus - O, sotsiaalsus - A, meelekindlus - C) osas, säilitades NEO PI-R-i reliaabluse ja valiidsuse. Täispikast NEO-PI-R või NEO-FF isiksusmudeli testist mõningal määral nõrgem ennustusvõime ei ole antud töös määrav, kuivõrd uuritakse ennekõike K-faktori ja isiksusjoonte omavahelist seost ning ei keskenduta viie isiksusdimensiooni aladimensioonidele. Katseisikud hindasid oma käitumist ja veendumusi Likerti 7-p skaalal alates -3 (täiesti vale) kuni +3 (täiesti õige). Hinnangud skooriti isiksusjoonte summaarseteks punktideks S5 võtme abil. Küsimustiku sisereliaablus domeenide jaotuses oli kõrge (Cronbach'i alfa: N – 0,855, E – 0,899, O – 0,757, A – 0,780, C – 0,830). Skoorid kõigi 5 isiksusjoone osas olid aluseks andmetöötlusel ja edasisel analüüsil.

2. Mini-K (Figueredo *et al.*, 2006a) on täiemahulise *Arizona Life History Battery* (179 küsimust) lühiversioon, mis 20 küsimusega mõõdab isiku veendumisi ja suhtumisi seitsmes valdkonnas (planeerimine ja kontroll, isa/ema suhte kvaliteet, perekondlik toetus, laiem sotsiaalne tugivõrgustik, lähedussuhete kogemus, altruism, religioossus), andes tulemuseks K-faktori skoori. Mini-K reliaablus on mõnevõrra nõrgem kui ALHB-l, samas on tema konvergentne valiidsus mõõtes koos mini-K ja ALHB saadud tulemusi, väga kõrge. Vastamisel kasutatakse hinnanguid alates -3 (ei ole absoluutselt nõus) kuni +3 (olen absoluutselt nõus). Testi Cronbach'i alfa oli 0,686.

Mini-K skoori annab kõikide vastuste punktide keskmine.

3. Psühhootiliste joonte hindamiseks kasutati Levensoni enesekohast Psühhopaatia Skaalat LSPS (*Self Report Psychopathy Scale*, Levenson, Kiehl, Fitzpatrick 1995), mis koosneb kahest osast. Esmast psühhopaatiat (vähene empaatiavõime ja tolerantsus antisotsiaalsete ilmingute vastu) mõõdab 16 küsimust ja teisest psühhopaatiat (aktiivne antisotsiaalne käitumine ja reeglite eiramine) 10 küsimust. Kuivõrd S5 ei too eraldi välja psühhopaatilisi isiksusjooni ning nende kombineerimine mõõtevahendi alaskaalade abil väljaks antud töö raamest, oli otstarbekas kasutada eraldi väljatöötatud ja valideeritud mõõtevahendit. Vastamisel on kasutusel Likerti 4-p skaala, mis võimaldab anda vastuseid alates -2 (üldse mitte nõus) kuni +2 (täiesti nõus). Sellel skaalal puudub neutraalne vastus, mis annaks 0 punkti. Toorpunktide arvutamisel vastuseskooriks tuleb osade küsimuste tulemused pöörata ning lõpptulemuse ehk nii esmase kui teise psühhopaatia skoori annab punktide keskmine. Cronbach'i alfa LSPS küsimustikul oli 0,547.

Tulemuste valiidsuse tagab asjaolu, et küsimustikud on välja töötatud ja kasutusel olnud mitmes riigis (USA, Mehhiko, Rootsi), nende sisemine valiidsus on koostajate poolt eelnevalt kontrollitud. Võtmed toorpunktide skoorimiseks olid saadatud koos küsimustikega või leitavad originaalartiklitest. Reliaablus tagati küsimustike tõlke ja tagasitõlke abil. Ajalise piirangu tõttu polnud võimalik tagasitõlget saata küsimustike autoritele (mitmed autorid). Tõlkimine/adapteerimine ja tagasitõlge teostati Eesti töögrupis erinevate inimeste abil, s.t. kaastudeng aitas kontrollida tõlke sisulist samasust tagasitõlke abil.

Andmete analüüs

Kõikide katseisikute andmed sisestati vastamiskeskonna poolt esmalt nn koondfaili (*MS Excel* formaadis), mille põhjal arvutati ka koondskoorid vastavalt testide skoorimisjuhenditele ja -võtmetele. Statistiline andmetöötlus teostati andmetöötlustarkvaraga SPSS 17.0 (*Statistical Package for Social Sciences*). Grupierinevuste (mehed/naised) leidmiseks kasutati Student'i sõltumatute muutujatega t – testi, kõikide tunnuste omavaheliste tunnustevaheliste seoste hindamisel on kasutatud Pearson'i korrelatsioonikordajat; olulisustõenäosuse tase $p < 0.05$. Lineaarne regressioonanalüüs viidi läbi kõigi viie isiksusdomeeni:

neurootilisuse, ekstravertsuse, meelekindluse, avatuse ja sotsiaalsuse, ning lisaks ka psühhopaatiliste kalduvuste mõju hindamiseks mini-K skoorile.

Töö tulemused

Uurimaks, millised isiksusjoonte domeenid avaldavad mõju mini-K skoorile, viidi esmalt läbi lihtne korrelatsioonanalüüs. Selle tulemused osutasid, et nii avatuse (tabel 1.1.) kui sotsiaalsuse korrelatsioonikordaja on suhteliselt madal, ning lisaks ei vasta avatuse olulisusnivoo ka nõrgale kriteeriumile. Need asjaolud vihjasid, et edasises analüüsis on põhjust jääda kolme isiksusdomeeni ja psühhopaatia mõju hindamise juurde.

Tabel 1.1. Muutujate korrelatsioonid ja usaldusvahemikud

Mini-K korrelatsioonid	Neurootilisus	Ekstravertsus	Avatus	Sotsiaalsus	Meelekindlus	Psühhopaatia
Pearson'i korrelatsioonikordaja	-,416**	,302**	,216*	,281**	,390**	-,360**
Olulisusnivoo	,000	,002	,029	,004	,000	,000

Märkus: **Olulisusnivoo $p < .01$ (kahepoolne hüpotees), * olulisusnivoo $p < .05$ (kahepoolne hüpotees)

Regressioonanalüüsil kõigi sõltumatute muutujatega (Lisa 1, tabel 2.1.) ilmnes veelgi selgem avatuse ja sotsiaalsuse domeenide mõju mitteusaldusväärsus mini-K faktori hajuvusele: t -statistik < 2 ja usaldusnivoo avatusel $p < .356$ ja sotsiaalsusel $p < .06$. Kuivõrd regressioonanalüüsil kõiki viite isiksusdomeeni ja psühhopaatiat kaasava mudeli ennustusvõime oli 33,9 % mini-K dispersioonist ($R^2 = 0,339$) (Lisa 1, tabel 2.2.) ja ainult 3 domeeni (N,E,C) ja psühhopaatiat kaasava mudeli oma vastavalt 35,4 % ($R^2 = 0,354$), siis võis vahekokkuvõttena tõdeda, et kolme domeeni ja psühhopaatia kui sõltumatute muutujate ennustusvõime mini-K hajuvuses on edasises töötluses piisav. Kahjuks ei vasta neurootilisuse usaldusväärsus regressioonanalüüsil etteantud piiridele (olulisusnivoo tugev kriteerium $p < .01$, nõrk kriteerium $p < .05$).

Tabel 1.2. Regressioonanalüüsi statistikud nelja sõltumatu muutuja (P, N, E, C) mudelile

	Standardiseerimata koefitsiendid		Standardiseeritud koefitsiendid		
	B	Standardviga	Beeta	t-statistik	Olulisus
Vabaliige	0,300	0,089		3,375	0,001
Psühhopaatia	- 0,158	0,056	- 0,258	-2,841	0,005
Neurootilisus	- 0,008	0,005	- 0,159	-1,611	0,110*
Ekstravertsus	0,015	0,004	0,328	3,764	0,000
Meelekindlus	0,014	0,006	0,243	2,387	0,019**

Märkus: * Neurootilisuse tulemus ei vasta usaldusnivoole, ** Meelekindluse tulemus vastab nõrgale usaldusnivoole $p < 0.05$

Täpsustamaks mudelit, viidi eraldi läbi regressioonanalüüs ekstravertsuse, meelekindluse ja psühhopaatia joonte mõju suhtes mini-K-le. Mudeli ennustusvõime alanes ligikaudu 2 % võrra; kolm joont määrasid kokku 33,6 % mini-K hajuvusest (determinatsioonikordaja $R^2 = 0,336$).

Tabel 1.3. Regressioonanalüüsi statistikud kolme sõltumatu muutuja (P, E, C) mudelile

	Standardiseerimata koefitsiendid		Standardiseeritud koefitsiendid		
	Kordajad B	Standardviga	Kordajad Beeta	t-statistik	Olulisus
Vabaliige	0,277	0,088		3,136	0,002
Psühhopaatia	- 0,168	0,056	- 0,274	-3,014	0,003
Ekstravertsus	0,017	0,004	0,372	4,476	0,000
Meelekindlus	0,018	0,005	0,318	3,500	0,001

Kontrollimaks iga sõltumatu muutuja eraldi mõju mini-K skoorile, arvutati välja ka eraldi regressioonid vastavalt N, E, C ja P suhtes (andmetabelid 2.3., 2.4., 2.5., 2.6. Lisas 1). Mini-K hajuvusest määras eraldivõetuna:

- psühhootilisus 12,9 % ;
- neurootilisus 17,3 % ;

- ekstravertsus 9,1 % ;
- meelekindlus 15,2 % .

Hüpotees 1 kontrollimiseks läbi viidud regressioonanalüüsil uuriti kõigi isiksusjoonte (N,E,C,O,A) ja P kalduvuste mõju mini-K skoorile ehk milline osa elukäiguteooria nn superfaktori K hajuvusest on määratav nimetatud sõltumatute muutujate kaudu. Olulist mõju osutasid kolm muutujat: ekstravertsus, meelekindlus ja psühhopaatia, mis koos määrasid 33,6 % mini-K dispersioonist.

Kõikide sõltumatute muutujate mõju suund oli oodatav; psühhopaatia ja neurootilisus olid oodatavalt negatiivse korrelatsiooniga mini-K'ga, ehk – mida kõrgem on vastaja skoor psühhopaatia ja neurootilisuse joonte osas, seda madalam on tema mini-K skoor. Samas ei ole neurootilisuse mõju usaldusväärsus analüüsitulemuste põhjal piisav ehk ei mahu valitud tugeva ega ka nõrga usaldusnivoo piiresse. Seda võiks seletada neurootilisuse domeeni jaotuse positiivse assümmeetrilisusega (asümmetriakordaja 0,307) ja normaaljaotusest väiksema hajuvusega, ekstsess -0,182 (histogram Lisas 1 joonisel 2.1.). Esimene hüpotees osutus kehtivaks osaliselt.

Hüpotees 2 kontrollimiseks kasutati regressioonanalüüsi. Meelekindluse korrelatsioon mini-K'ga oli 0,390 ja ekstravertsuse korrelatsioon mini-K'ga 0,302 ning regressioonanalüüsi determinatsioonikordaja nende kahe sõltumatu muutuja koosmõjus 0,274.

Mõju oli oluline ($F = 18,704$) ning usaldusnivoole vastav (Lisa 1 tabel 2.7.). Tulemused on oodatud suunas teooriaga ning tõendavad, et ka Eesti valimil mõjutavad meelekindlus ja ekstravertsus mini-K skoori positiivses suunas ning määravad 27,4 % selle skoori hajuvusest. Tulemustest selgus, et mida kõrgem on vastaja ekstravertsuse ja meelekindluse skoor, seda kõrgem on ka tema mini-K skoor ehk kalduvus nn aeglase elukäigustrateegia poole.

Hüpotees 3 kontrollis, kas meeste K-faktor on madalama väärtusega kui naistel ja meestel esineb rohkem psühhopaatilisi kalduvusi. Mini-K skoori keskmine oli kogu 105 analüüsitud vastaja valimil 0,728, sealhulgas valimi naistel 0,778, meestel 0,513. Tulemuste vahemik kogu valimil oli -0,65 kuni +2,20, SD 0,566. Tulemused olid

negatiivse assümeetriakordajaga $-0,346$, kuid siiski üldiselt käsitletav normaaljaotusena. Meeste ja naiste tulemuste erinevust kontrolliti sõltumatute muutujate t-testiga (Lisa 1 tabel 2.8., joonis 2.2.). Mini-K skoori keskmiseks erinevuseks meestel ja naistel oli $0,265$, kuid erinevus on kõigest ligi pool standardveast (meestel standardviga $0,425$, naistel standardviga $0,586$), ning seega ei saa statistiliselt usaldusväärselt väita, et meeste K-faktor oleks uuritud valimil madalam kui naistel.

Psühhopaatia skoori keskmine oli kogu 109 (erinevatele küsimustikele vastas erinev arv katseisikuid) analüüsitud vastaja valimil $-1,425$, sealhulgas valimi naistel $-1,476$, ning meestel $-1,198$. Tulemuste vahemik kogu valimil oli $-3,94$ kuni $+1,45$, SD $0,936$. Tulemused olid positiivse assümeetriakordajaga $0,319$, kuid ekstsess on kõrgem ($0,479$) ja valimi tulemuste jaotus käsitletav normaaljaotusena. Meeste ja naiste tulemuste erinevust kontrolliti sõltumatute muutujate t-testiga (Lisa 1 tabel 2.8., joonis 2.3.). Psühhopaatia skoori keskmiseks erinevuseks meestel ja naistel oli $0,278$; see erinevus on kõigest $\sim 1/3$ standardveast (meestel standardviga $0,641$, naistel standardviga $0,985$), ning seega ei saa statistiliselt usaldusväärselt väita, et meeste psühhopaatilised kalduvused oleksid uuritud valimil selgemad ja eristuvad naiste samalaadsetest kalduvustest (mida kõrgem skoor, seda selgemalt väljendunud kalduvused). T-testi kohaselt võiks valimite keskmiste erinevus olla Levene'i testi nõrga usaldusnivoo ($p < .05$) kohaselt oluline, kuid sõltumatute valimite t-statistik $1,564$ ja usalduskriteerium $0,125$ ei luba siiski teha järeldust tulemuste sisulise erinevuse kohta.

Arutelu

Käesolev töö uuris evolutsioonilise psühholoogia metateooriana tuntud elukäiguteooria (*Life History Theory*) ja isiksusjoonte vahelisi seoseid. Elukäiguteooria sedastab üldjoontes, et indiviidi poolt eluteel rakendatavad käitumisviisid/taktikad on osa n-ö suuremast strateegiast, mille määravad geenid, lapsepõlve kasvamiskeskkond, aju eri piirkondade areng, sotsiaalne keskkond, ning mis kõik kokku mõjutab ekspresseeruma erinevaid isiksusjooni. Üldistavalt võib öelda, et arengu- ja elukeskkond määravad, millist strateegiat individ rakendab oma ressursijaotuses. Ta on orienteeritud kas kiirele või aeglasele strateegiale. Kuna nii

elukäigufaktor K kui isiksus on eelnevates uurimustes osutunud küllaltki stabiilseteks konstruktideks, oli töös eesmärgiks uurida, kuivõrd on inimese elukäigustrateegiat iseloomustav nn K-faktor tõlgendatav läbi isiksusjoonte ehk kui palju määrab elukäigustrateegias ära indiviidi isiksus. Kuivõrd kirjanduses on korduvalt viidatud (nt Figueredo *et al.*, 2012, Gladden *et al.*, 2008) K-faktori ja psühhopaatiliste kalduvuste vahelisele olulisele ja tugevale seosele, kaasati töösse lisaks viimasena nimetatud jooni otseselt mõõtev Levensoni LSPS, mis andis katseisikute kohta tulemuseks psühhopaatia skoori.

Hüpotees, et elukäiguteooria poolt välja pakutud K-faktor on oluliselt selgitatav läbi isiksusjoonte, leidis osalist kinnitust.

Uurimusest tuli välja, et ekstravertsus ja psühhootilisus avaldavad K-faktorile olulist mõju, lisaks ilmnes ka meelekindluse oluline mõju. Valimi mini-K skoori korrelatsioonid neurootilisusega ja psühhootilisusega olid oodatult negatiivsed ja keskmise tugevusega, samas aga korrelatsioonid ekstravertsuse ja meelekindlusega positiivsed, kuigi mõnevõrra nõrgemad. Tõendatuks sai lugeda ekstravertsuse, meelekindluse ja psühhootilisuse isiksusjoonte mõju mini-K skoorile. Tulemused erinevad mõnevõrra teoorias toodust, kus ka neurootilisuse mõju K-faktorile on oluline (Figueredo *et al.*, 2005, 2007).

Erinevus esines neurootilisuse isiksusjoone osas, mis töös kasutatud valimi osas ei omanud usaldusväärset mõju. Vaadates katseisikute valimit, võiksime põhjuseks tuua pigem üldiselt madala neurootilisuse skoori ja tulemuskõvera suurema lauguse võrreldes normaaljaotusega. Siit võiks välja lugeda, et vastanud katseisikud ei olnud eriti neurootilised.

Uurimustulemused kordavad põhiosas eelnevates uurimustes leitud (Figueredo *et al.*, 2006 a, Gladden *et al.*, 2008) ehk kiiret elukäigustrateegiat iseloomustab kõrgem neurootilisus ja psühhootilisus ning aeglast elukäigustrateegiat kõrgem ekstravertsus ja meelekindlus. Ka Jose A. Figueredo (2005, 2006a, 2007) koos oma kaasuuriatega väidab, et K-faktor ühendab endas vägagi hästi nii Suure Viisiku kui ka teiste isiksusteooriate põhidomeenid, selgitades ära kõigi viie isiksusdomeeni varieeruvusest 23 % kuni 72 %, kusjuures kõrgeima positiivse laadungiga on ekstravertsus ning ainsana on Suurest Viisikust negatiivse laadungiga neurootilisus.

Psühhootilisuse skoori negatiivne korrelatsioon mini-K'ga oli statistiliselt oluline ja kinnitas teorias toodut. Kiire elukäigustrateegiaga ehk madala K-ga isikute kõrge psühhootilisuse faktor tähistab siin väiksemat hoolivust lähedussuhetes, ühiskondlike reeglite eiramist ja kõrgemat ohtu kriminaalseks käitumiseks, ning agressiivsust intraseksuaalses konkurents (Figueredo *et al.*, 2006 b, Gladden *et al.*, 2008).

Hüpootees, et kõrgema ekstravertsuse ja meelekindluse isiksusjoonte skooriga inimesed on tüüpilisemad kõrgema K-ga elukäiguteooria esindajad, leidis kinnitust.

Kuivõrd ekstravertsus on teorias (Figueredo *et al.*, 2007, Gladden *et al.*, 2008) seotud ühtlasi nii madala kui kõrge K-skooriga ehk nii kiire kui aeglase elukäigustrateegiaga (aidates indiviididel täita elukäigustrateegiast tulenevaid erinevaid eesmärke), siis on siinkohal olulisem meelekindluse isiksusjoone mõju tõestatus. Meelekindlus tähistab elukäigustrateegia terminites orienteeritust pikaajalistele eesmärkidele, prosotsiaalsete suhete väärtustamist, panustamist ning pingutamist monogaamsete suhete loomise ja säilitamise nimel. Meelekindluse domeeni alamkategoriatest võiks mini-K alamkategoriatega ehk enam sidustada eesmärgikindlust, enesedistsipliini, kavatsuslikkust, mis kõik seonduvad K-faktori alamkategoriaga “Intuitsioon, planeerimine ja kontroll” (Figueredo *et al.*, 2005). Tõlgendada võiksime seda valimis olevate isikute keskmisest meelekindlama isiksusega, millest annab märku juba kasvõi kõrghariduse omandamise alustamine ülikoolis.

Hüpootees, et meeste K-faktor on madalama väärtusega kui naistel, ning meestel esineb rohkem psühhopaatilisi kalduvusi, tõestamist ei leidnud.

Hüpoteetilist erinevust meeste ja naiste vahel mini-K skooris ja psühhopaatia skooris tõestada ei õnnestunud. Kuigi teorias (Buss 1993, Confer *et al.*, 2010, Figueredo *et al.*, 2006a) võiksid mehed evolutsioonilise partnerivaliku survele olla orienteeritud kiiremale elukäigustrateegiale (*high LH*) ning olla intraseksuaalse konkureerimise tõttu võistluslikumad ning kasutama ka naistest erinevaid strateegiaid, siis katseandmed seda veenvalt ei tõendanud. Sugudevahelised erinevused nii mini-K kui P osas jäid standardvea sisse. Probleemseks võis osutuda ka küsimustiku suhteliselt madal sisereliaablus, seda ühtlaselt kõigi 26 küsimuse osas. Tulemust võiks seletada sellega, et vastajate näol oli tegemist homogeense valimiga – tudengitega. Kindlasti ei

olnud valim tasakaalustatud, meeste osakaal oli ~1/5 vastanutest. Võib spekuloida, et rahvastiku representatiivsel valimil põhinevad tulemused oleksid välja toonud ka mini-K ning psühhopaatia skooride statistiliselt olulised erinevused.

Töö tulemused kinnitasid, et esineb oluline seos elukäiguteoorias toodud nn K-superfaktori ja isiksusjoonte vahel. Edasised uuringud võiksid püüda vastata põhjuslikkuse küsimusele: kas elukäigustrateegia, mis on evolutsioonilise psühholoogia vaatepunktist geenide ja keskkonna interaktsiooniline produkt, mõjutab ekspresseeruma teatud isiksusjooni või vastupidi – kas isiksusjooned suunavad indiviidi pigem kiire või aeglase elukäigustrateegia suunas. On väga võimalik, et isiksuse ja isiksusjoonte konstruktist saab rääkida mitmeti ning kindlasti on LHT heaks alusteooriaks ja suunaks edasises uurimistöös.

Uurimistöö tulemused osundasid, et inimese elukäigustrateegia ja isiksusjoonte vahel on oluline seos. See, millised otsused teeb indiid isikliku heaolu ja järglaste saamise ja nende eest hoolitsemise valikute skaalal, oleneb suuresti tema isiksusjoontest.

Kasutatud kirjandus

- Buss, David M. Schmitt, David P. (1993). Sexual Strategies Theory: An evolutionary perspective on human mating. *Psychological Review*, Vol 100(2), 204-232.
- Confer, J.C., Easton, J.A., Fleischman, D.S., Goetz, C.D., Lewis, D.M.G., Perilloux, C., Buss D.M. (2010). Evolutionary Psychology. Controversies, Questions, Prospects, and Limitations. *American Psychologist*, Vol. 65, No. 2, 110–126.
- Figueredo, A. J., Vásquez, G., Brumbach, B. H., Sefcek, J.A, Kirsner, B.R., Jacobs J.W. (2005). The K-factor: Individual differences in life history strategy. *Personality and Individual Differences* 39 (2005), 1349–1360.
- Figueredo, A. J., Vásquez, G., Brumbach, B.H., Schneider, S.M.R., Sefcek, J.A., Tal, I.R., Hill, D., Wenner, C.J., Jacobs, J.W. (2006a). Consilience and Life History Theory: From genes to brain to reproductive strategy. *Developmental Review* 26 (2006 (1)) 243–275.
- Figueredo, A. J., Vásquez, G., Brumbach, B.H., Schneider, S.M.R., Sefcek, J.A., Tal, I.R., Hill, D., Wenner, C.J., Jacobs, J.W. (2006 b) The Evolutionary Psychology of Criminal Behavior. *Applied Evolutionary Psychology*. Oxford University Press 2012. 201-221.
- Figueredo, A.J., Vásquez, G., Brumbach, B.H., & Schneider, S.M.R. (2007). The K-factor, covitality, and personality: A psychometric test of life history theory. *Human Nature*, 18(1), 47-73.
- Figueredo, A. J., Gladden, P.R., Beck, C. J. A. (2012). Intimate Partner Violence and Life History Strategy. *The Oxford Handbook Of Sexual Conflict In Humans*, Oxford University Press 2012 ,72-99.
- Figueredo, A. J., Gladden, P.R., Hohman, Z. (2012). The Evolutionary Psychology of Criminal Behavior. *Applied Evolutionary Psychology*. Oxford University Press 2012, 201-221.
- Geary D.C. (2005). The origin of mind: Evolution of brain, cognition and general intelligence. Washington, APA Press 1995.
- Gladden P.R., Figueredo A.J., Jacobs J.W. (2008). Life History strategy, Psychopathic Attitudes, personality, and general intelligence. *Personality and Individual Differences* 46 (2009) 270–275.
- Konstabel, Kenn. Lönnqvist, J-E., Walkowitz, G., Konstabel, Kätlin, Verkasalo, M. (2011). The ‘Short Five’ (S5): Measuring Personality Traits Using Comprehensive Single Items. *European Journal of Personality*, 26: 13–29 (2012).
- Pianka, Eric R. (1972). r and K Selection or b and d Selection? *The American Naturalist*, Vol. 106, No. 951. (Sep. - Oct. 1972), pp. 581-588.

Rushton P.J. (1985). Differential K theory: The sociobiology of individual and group differences. *Personality and Individual Differences* 1985, 6(4), 441-452

Schmitt, David P., Buss, David M. (1996). Strategic self-promotion and competitor derogation: Sex and context effects on the perceived effectiveness of mate attraction tactics. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol 70(6). 1185-1204.

Lisa 1 Statistilise analüüsi alusandmed: tabelid ja joonised

Tabel 2.1. Regressioonanalüüsi statistikud kõigi viie isiksusdomeeni ja psühhopaatia kaasamisel

Koefitsiendid					
	Standardiseerimata koefitsiendid		Standardiseeritud koefitsiendid		
	Kordajad B	Standardviga	Kordajad Beeta	t-statistik	Olulisus
Vabaliige	4,229	0,113		37,518	0,000
Neurootilisus	- 0,009	0,005	- 0,180	-1,794	0,076*
Ekstravertsus	0,013	0,004	0,278	2,850	0,005
Avatus	0,007	0,006	0,108	1,150	0,253*
Sotsiaalsus	0,001	0,007	0,013	0,112	0,911*
Meelekindlus	0,013	0,006	0,233	2,254	0,026
Psühhopaatia	- 0,147	0,076	- 0,240	-1,932	0,056

* ei vasta ka nõrgale olulisusnivoole $p < .05$

Tabel 2.2. Regressioonanalüüsi summaarne mudel kõigi viie isiksusdomeeni ja psühhopaatia kaasamisel

Mudeli kokkuvõte				
Mudel	R	R ²	Parandatud R ²	Standardviga
1	,603 ^a	,364	,324	,47013

a. Sõltumatud muutujad: (Konstant), Psühhopaatia, Avatus, Neurootilisus, Ekstravertsus, Meelekindlus, Sotsiaalsus

b. Sõltuv muutuja: mini-K

Tabel 2.3. Regressioonanalüüsi statistikud neurootilisuse muutuja suhtes

Mudeli kokkuvõte				
Mudel	R	R ²	Parandatud R ²	Standardviga
2	,416 ^a	,173	,164	,52476

a. Sõltumatu muutuja: Neurootilisus

b. Sõltuv muutuja: mini-K

Mudeli kokkuvõte

Mudel	R	R ²	Parandatud R ²	Standardviga
2	,416 ^a	,173	,164	,52476

a. Sõltumatu muutuja: Neurootilisus

ANOVA^b

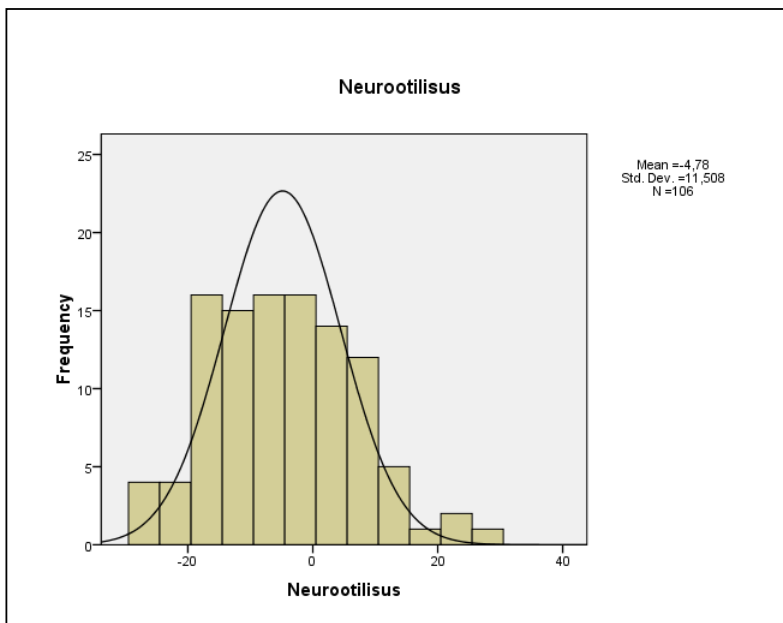
Mudel		Ruuthälvete summa	df	Ruuthälve/vabadusastmed	F	Olulisus
2	Regressioon	5,746	1	5,746	20,867	,000 ^a
	Jääk	27,537	100	,275		
	Summa	33,283	101			

a. Sõltumatud muutujad: (Konstant), Neurootilisus

b. Sõltuv muutuja: mini-K

Koefitsiendid					
	Standardiseerimata koefitsiendid		Standardiseeritud koefitsiendid		
	B	Standardviga	Beeta	t-statistik	Olulisus
Vabaliige	0,631	0,056		11,338	0,000
Neurootilisus	- 0,021	0,005	- 0,416	-4,568	0,000

b. Sõltuv muutuja: mini-K

Joonis 2.1. Valimi neurootilisuse isiksusjoone jaotuse erinevus normaaljaotusest

Tabel 2.4. Regressioonanalüüsi statistikud ekstravertsuse muutuja suhtes

Mudeli kokkuvõte				
Mudel	R	R ²	Parandatud R ²	Standardviga
3	,302 ^a	,091	,082	,54996

a. Sõltumatu muutuja: Ekstravertsus

b. Sõltuv muutuja: mini-K

ANOVA^b

Mudel		Ruuthälvete summa	df	Ruuthälve/vabadusastmed	F	Olulisus
3	Regressioon	3,038	1	5,746	10,043	,002 ^a
	Jääk	30,246	100	,302		
	Summa	33,283	101			

a. Sõltumatud muutujad: (Konstant), Ekstravertsus

b. Sõltuv muutuja: mini-K

Koefitsiendid					
	Standardiseerimata koefitsiendid		Standardiseeritud koefitsiendid		
	B	Standardviga	Beeta	t-statistik	Olulisus
Vabaliige	0,680	0,056		12,120	0,000
Ekstravertsus	0,014	0,004	0,302	3,169	0,002

b. Sõltuv muutuja: mini-K

Tabel 2.5. Regressioonanalüüsi statistikud meelekindluse muutuja suhtes

Mudeli kokkuvõte				
Mudel	R	R ²	Parandatud R ²	Standardviga
4	,390 ^a	,152	,144	,53113

a. Sõltumatu muutuja: Meelekindlus

b. Sõltuv muutuja: mini-K

ANOVA^b

Mudel		Ruuthälvete summa	df	Ruuthälve/vabadusastmed	F	Olulisus
4	Regressioon	5,073	1	5,073	17,983	,000
	Jääk	28,210	100	,282		
	Summa	33,283	101			

a. Sõltumatud muutujad: (Konstant), Meelekindlus

b. Sõltuv muutuja: mini-K

Koefitsiendid					
	Standardiseerimata koefitsiendid		Standardiseeritud koefitsiendid		
	B	Standardviga	Beeta	t-statistik	Olulisus
Vabaliige	0,530	0,069		7,632	0,000
Meelekindlus	0,022	0,005	0,390	4,421	0,000

b. Sõltuv muutuja: mini-K

Tabel 2.6 Regressioonanalüüsi statistikud psühhopaatia muutuja suhtes

Mudeli kokkuvõte				
Mudel	R	R ²	Parandatud R ²	Standardviga
5	,360 ^a	,129	,121	0,52917

a. Sõltumatu muutuja: Psühhopaatia

b. Sõltuv muutuja: mini-K

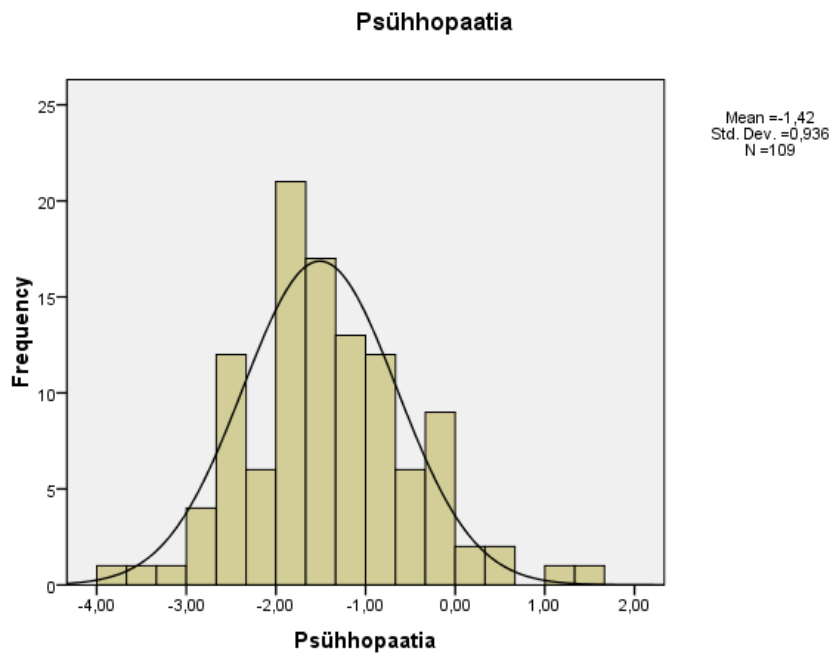
ANOVA^b

Mudel		Ruuthälvete summa	df	Ruuthälve/vabadusastmed	F	Olulisus
5	Regressioon	4,291	1	4,291	15,322	,000 ^a
	Jääk	28,842	103	,280		
	Summa	33,132	104			

a. Sõltumatud muutujad: (Konstant), Psühhopaatia

b. Sõltuv muutuja: mini-K

Koefitsiendid					
	Standardiseerimata koefitsiendid		Standardiseeritud koefitsiendid		
	B	Standardviga	Beeta	t-statistik	Olulisus
Vabaliige	4,422	0,094		46,951	0,000
Psühhopaatia	- 0,218	0,056	- 0,360	- 3,014	0,000

b. Sõltuv muutuja: mini-K

Joonis 2.1. Valimi psühhopaatiliste kalduvuste jaotuse erinevus normaaljaotusest

Tabel 2.7. Regressioonanalüüsi statistikud meelekindluse ja ekstravertsuse muutuja suhtes

Mudeli kokkuvõte				
Mudel	R	R ²	Parandatud R ²	Standardviga
6	,524	,274	,260	,49396

a. Sõltumatu muutuja: Meelekindlus, Ekstravertsus

b. Sõltuv muutuja: mini-K

Mudel	Ruuthälvete summa	df	Ruuthälve/vabadusastmed	F	Olulisus

ANOVA^b

6	Regressioon	9,127	2	4,564	18,704	,000 ^a
	Jääk	24,156	99	,244		
	Summa	33,283	101			

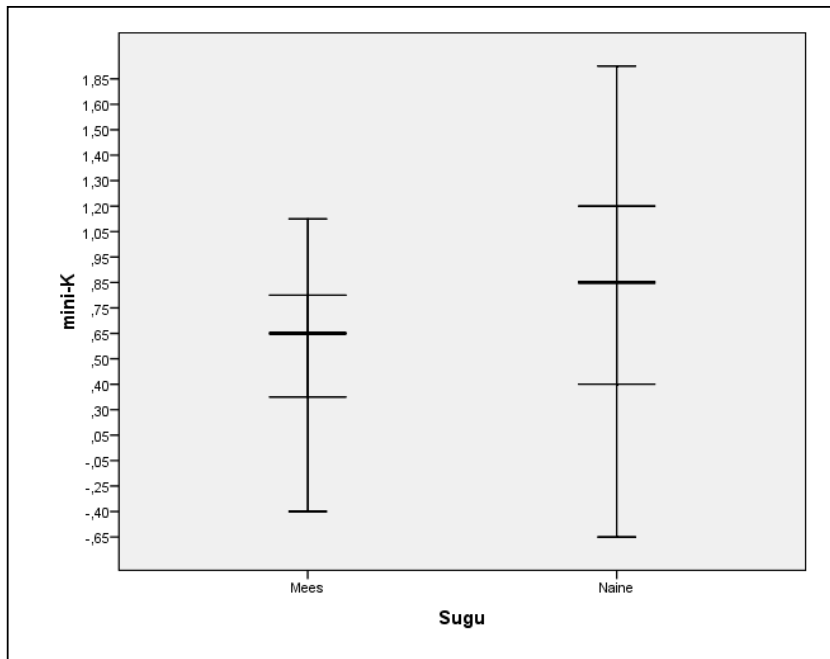
a. Sõltumatud muutujad: (Konstant), Meelekindlus, Ekstravertsus

b. Sõltuv muutuja: mini-K

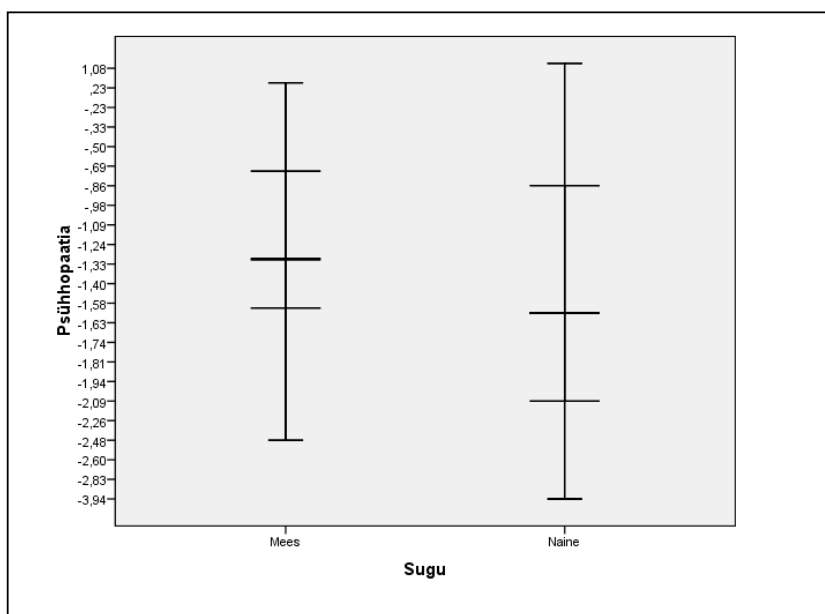
Tabel 2.8. Mini-K ja psühhopaatia muutujate meeste ja naiste vahelise erinevuse olulisus

		Levene test		t-test keskmiste erinevuste suhtes				
		variatiivsuse võrdsuse osas						
		F	Olulisus	t	df	Olulisus (2-poolne)	Keskmine erinevus	Erinevuste standardviga
mini-K	Võrdne variatiivsus	2,402	,124	-1,912	103	,059	-,26574	,13901
	Variatiivsused ei ole võrdsed			-2,327	38,091	,025	-,26574	,11422
Psühhopaatia	Võrdne variatiivsus	4,047	,047	1,201	107	,232	,27758	,23105
	Variatiivsused ei ole võrdsed			1,564	41,946	,125	,27758	,17745

Märkus: nõrga usaldusnivoo lähedane olulisus (paksendatud) lubab Levene testi puhul kontrollida variatiivsuste erinevust, mis ei osutu siiski tõendatuks isegi valitud nõrga usaldusnivoo juures ($p = .125$).

Joonis 2.2. Mini-K skooride erinevused ja standardhälbed sugude lõikes

Joonis 2.3. Psühhopaatia skooride erinevused ja standardhälbed sugude lõikes

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele. Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Hannes Kuhlbach